

PEDAGOGIK RISKOLOGIYA KONSEPSIYALARI

Jabborova Dilafruz Furqatovna

O'zbekiston

NavDU Maktabgacha ta'lim kafedrasi dotsenti, PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20179130>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi pedagogik risk, modernizatsiya, ta'lim- tarbiya jarayonining asosiy komponentlari, innovatsion ta'lim konsepsiyasi g'oyalari, pedagogik riskologiya konsepsiyalari mazmuni yoritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik risk, o'quv reja, o'quv dastur, modernizatsiya, ta'lim konsepsiyasi, ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy komponentlari

Аннотация: В данной тезис рассматриваются педагогический риск, модернизация, основные компоненты образовательного процесса, идеи инновационных образовательных концепций, содержание концепций педагогической рискологии.

Ключевые слова: Педагогический риск, учебная программа, учебная программа, модернизация, образовательная концепция, основные компоненты образовательного процесса

Abstract: In this thesis, pedagogical risk, modernization, the main components of the educational process, the ideas of the innovative educational concept, the content of pedagogical riskology concepts are covered.

Key words: Pedagogical risk, curriculum, curriculum, modernization, educational concept, main components of the educational process

Pedagogik risk (tavakkal, xavf, tahlika) - oddiy choralar samarasiz bo'lganda ijobiy natija uchun aniq ishonch bo'lmasa, noodatiy usulni qo'llash yoki muayyan pedagogik vazifa uchun ruxsat olish.

Har bir xalq, har bir millatning ertangi kuni bugun voyaga yetayotgan avlod taqdiri bilan uzviy bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan aytganda, mamlakatimizda o'tgan davr mobaynida ta'lim tizimini rivojlantirishga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilib, o'g'il-qizlarimizning jahon andozalariga mos sharoitlarda bilim olishini, jismoniy va ma'naviy jihatdan yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishini ta'minlash, qobiliyat hamda iqtidorini, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Shunga ko'ra ta'lim mazmunini qayta ko'rib chiqib, zamon va istiqbol talablariga uyg'unlashtirish (modernizatsiyalash) zurruriyati kelib chiqadi. O'zbek tilining izohli lug'atida "**Modernizatsiya**" tushunchasiga - "zamonaviy talab va didga moslab o'zgartirish; zamonaviylashtirish" deb izoh berilgan.

Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy komponentlari:

- *Maqsad (Uzluksiz ta'lim, ta'lim bosqichi, yo'nalish, fanlar bloki, o'quv predmeti)*
- *Mazmun (Paradigmalar, prinsiplar, DTS, o'quv reja, o'quv dastur, materiallar)*
- *Shakl(sharoit)*
- *Metod va vosita (texnologiyalar, jihozlar)*
- *Nazorat (natija, diagnostika, testlar)*

kabilarni zamonaviylashtirish, bugungi kun uchun samarali bo'lgan yangi ko'rinishlarini ishlab chiqish tushuniladi.

Jumladan, yuqori samarali zamonaviy ta'lim va innovatsiya texnologiyalari, ilg'or xorijiy tajribani keng joriy etgan holda, oliy o'quv yurtlarining pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish bo'yicha malaka talablari, o'quv rejaları, dastur hamda uslublarini tubdan yangilashga oid chora-tadbirlar o'z ifodasini topdi. Bu, o'z navbatida, oliy o'quv yurtlarida talabalarga saboq berayotgan professor-o'qituvchilarning zamon bilan hamnafas bo'lishlariga, o'quv jarayoniga fanlar bo'yicha innovatsiyalar, shuningdek, ilg'or uslublarni keng joriy etishga zarur shart-sharoit yaratadi, shu bilan birga, kasb mahorati, pedagogik va ilmiy faoliyatini muttasil rivojlantirib borishini talab etadi. Negaki, bugun voyaga yetayotgan navqiron avlodni intellektual salohiyatli, zukko qilib tarbiyalash, ularga puxta bilim berish mutaxassislarining yuksak bilim darajasiga bevosita bog'liqdir. Bu say-harakatlar, albatta, bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida yuksak malakali va yetuk mutaxassislarni yetishtirib berish, oliy ta'lim tizimini tom ma'noda mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi muhim omilga aylantirish, qolaversa, kadrlar tayyorlash tizimining sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

“**Konsepsiya**” yoki “**konsept**” lotincha so'zdan olingan bo'lib, “**tushunish**”, “**tizim**” ma'nolarini anglatib, biror-bir narsa-buyum, hodisa yoki jarayonni tushunishning ma'lum bir usulini o'zida ifoda etadi.

Konsepsiya - 1) tabiat va jamiyatdagi jarayonlar va narsa-hodisalarga doir qarashlar **tizimi**; 2) islohot, dastur, loyiha, rejalami amalga oshirishga doir harakatlar strategiyasi; 3) faoliyat xilma-xil turlarining konstruktiv tamoyili.

Pedagogika fanida konsepsiya deganda ta'lim, tarbiya, rivojlanish jarayonlari mohiyatini yaxlit hodisa sifatida tushunish asosida uni amalga oshirish vositalar tizimini tashkil etish usuli nazarda tutiladi. Konsepsiyada asosiy e'tibor pedagogik faoliyat strategiyasini ishlab chiqishning asosiy yo'nalishlari va tamoyillariga qaratiladi.

1. Ta'lim konsepsiyasi pedagogik hodisalarni tushunish, lining yetakchi g'oyalarni tashkil etishga imkon beruvchi tizimlashtirilgan nazariya.
2. Konsepsiya (pedagogik) pedagogik obyekt mohiyati, tamoyil va metodlari mohiyatini ochib beruvchi yetakchi g'oyalar tizimi.
3. O'qitish (ta'lim) konsepsiyasi - o'quv jarayonining mohiyati, mazmuni, metodikasini tushunishga doir qarashlar tizimi yoki umumlashgan g'oyalar yig'indisi.

Jamiyat rivojlangan sari yetuk, barkamol shaxslarni yetishtirish ehtiyoji ham ortib borgan hamda o'zgarib, yangilanib jamiyatga xizmat qilgan. Insoniyat jamiyatining turli bosqichlarida ta'lim-tarbiya muassasalarini yaratish, yosh avlodlarini o'qitish va tarbiyalash sohasidagi tajribalarni umumlashtirish jarayonida pedagogika fani paydo bo'la boshladi.

Innovatsion ta'lim konsepsiyasi quyidagi g'oyalardan iborat:

- Rag'batlar va dispozitsiyalar asosida ikkala subyekt tomonidan kasbiy faoliyatni ongli ravishda tahlil qilish;
- Me'yor va standartlarga tanqidiy munosabat;
- Ma'nolar tizimini tuzish va uni tansiflash;
- Kasbiy madaniyat, muhit va yangiliklarga ochiqlik;
- Har qanday faoliyatga ijodiy yondoshish; ko'rsatilgan me'yorlardan chetga chiqish, tashabbuskorlik;
- Ikkala subyektning o'z-o'zini realizatsiya qilishiga intilishi;
- Ta'lim mazmuni elementlarini takomillashtirish.

Pedagogik riskologiya konsepsiyalari. Ushbu yo'nalish mazmunini ishlab chiqishda antropolog M.Duglas haqli ravishda yetakchi mutaxassis hisoblanadi. M.Duglas XX asr oxirlarida risk tushunchasini evolyutsion rivojlanishini o'rganib chiqib, riskning globallashtirish jarayonidagi mahsulligi natijasidagi xavf, nafaqat lining dolzarbligiga, balki mazmun va mohiyatini korrektsiyalashga ta'sir ko'rsatganligini ta'kidlaydi.

Riskning negizida hali-hanuz ehtimollik nazariyasi yotgan bo'lsada, M.Duglas birinchilardan bo'lib riskning konseptual, etik odob-axloqni saqlashdagi birlik va haqiqatlamini inkor etuvchi an'anaviy tadqiqotning yetarli ekanligiga shubha bildirdi. Bu shubha riskologiyani rivojlanishida yangi izlanishlar olib borilishini taqozo etdi. Risk har bir tanlovni, qarorni zaruriy elementi bo'lib, doimo baholovchi qarorlarga taalluqlidir.

Umumiy ma'noda risk ijtimoiy qurilma, demak uni baholash qadriyatlardan xoli emas, degan hozirgi jamiyatdagi tezis, zamonaviy pedagogik riskologiyadagi ijtimoiy-madaniy yondashuvning o'ta muhim farqli jihati bo'ldi. Bu jihatdan ushbu yondashuv tarafdorlarining siyosiy, axloqiy, estetik ta'lim omillarining riskni tahlil qilish va boshqarishdagi ta'sirini aniqlash borasidagi say-harakati o'ta asosli hisoblanadi.

Bu borada riskni kamaytirish yoki umuman yo'qotish shart-sharoitlarini ta'minlash asosiy vazifadir. Teskari holatda javobgarlik individga emas, bevosita riskning aybdoriga yuklanadi. Chunki, risk muammolari muhokamasida ishtirok etgan professional ekspertlar ko'p hollarda jabrlanuvchiga qarshi harakat qilishadi. Hakamlik rolini bajaradigan fan, yanada ko'proq o'zining mustaqil mavqeini yo'qotadi. Risk muammolariga obyektiv yondashish, ya'ni risk obyektiv borliqni ratsional idrok qilish jamoatchilik fikri uchun muhim ko'rinsada, yolg'on tasavvurni vujudga keltiradi.

Bu fenomenni - individ erkin aktyormi yoki ular turli xil noturg'un, o'zgarishlar bilan qisib qo'yilganmi (institutsonal majburlash, risk muhiti) degan savollarga javob berish orqali tushuntirish mumkin.

Individ yoki guruh risk haqida qanchalik biladi?

Risk oldida o'zini himoyasizligini sezadimi?

Bunga har bir kishining risk haqidagi xabardorlik darajasi, riskli holatga jalb bo'lganligi va axborotlamini baholash zarurligini bilish yoki bilmasligi bo'yicha javob topish mumkin. Oxir-oqibat yakuniy natijada riskni tasavvur va idrok qilish hamda ratsionallashtirish jarayoniga bog'liqligi namoyon bo'ladi.

Shu bilan bir qatorda individ uchun asosiy muammolardan biri bo'lib, pedagogik riskni obyektiv deb qabul qilinishining davom etishi, uning subyektiv deb qaralmasligi va buning natijasida individning nazorat ostida bo'lishi nazarda tutilmasda, lining o'rni yetarli darajada aniqlanmasligi, baholanmasligi hisoblanadi.

Insonlar, ayniqsa, yoshlar tomonidan riskka yetarlicha ahamiyat va baho bermaslikni ikki sababini ajratib ko'rsatish mumkin:

- Kuchsiz va tanlash (zamonaviy sharoitda shakllanuvchi, nazorat qilinuvchi) xotirasi.
- Ta'lim tizimining yoshlarga real risk haqida kerakli bilimlarni shakllantirish va ularni anglash, bilish borasidagi talab darajasida o'ringa emasligi.

Shunday qilib, keltirilgan fikr va mulohazalarni umumlashtirgan holda riskni qabul qilish, tushunishga oid bir nechta yondashuvlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- Xavfni anglash bilan va risk haqidagi ma'lumotlarni bilish o'rtasidagi aloqadorlik ya'ni riskni anglash va bilishning bir-biriga moslik darajasi.
- Riskka munosabat (undan qochish yoki qabul qilish) unga shaxsning moyilligi yoki shaxs tuzilishi va uning riskka munosabati o'rtasidagi aloqa.
- Qiziqishlar kurashi, shu sababli riskni qabul qilish jinsiy, yosh va sinfiy xususiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda riskni qabul qilishda shaxsning dunyoqarashi va mafkuraviy xususiyatlarini o'z ichiga olgan madaniy qarashlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Арсеньев Ю. Основы теории рискологии: [программа курса для ВУЗов] // ОБЖ. 2002. №2. <http://periodika.websib.ru/node/9186>
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну.- М.: Прогресс- Традиция, 2000.
3. Буянов В. П., Кирсанов К. А., Михайлов Л. М. Рискология (управление рисками): учеб. пособие. М.: Изд-во «Экзамен», 2007. 384 с.
4. Иванов В.Г., Лезгина М.Л. Педагогическая идея как смыслоопределяющее ядро педагогического поиска //Философия образования и творчество. СПб.,2002.
5. Михайлова Е.Н. Рискологические факторы и качество исследовательской деятельности... // Вестник ТГПУ. 2009. Выпуск 10 (88).
6. Фомин А.П. Личность учителя как носителя педагогической идеи. А/р диссертации на соискание уч. ст. кандидата философских наук. СПб.,2001.
7. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, 1991.